

MemoriiJurnale

ANNIE BENTOIU (n. 1927), fiica unui medic român și a unei elvețiene din cantonul francofon Vaud, și-a petrecut copilăria alternativ în București și Oltenița. Liceul la foarte tradiționala Școală Centrală de Fete din Capitală; studii universitare la Facultatea de Drept; cursuri de literatură și istorie la Institutul Francez din București. Căsătorită din 1949 cu compozitorul Pascal Bentoiu. Perfect bilingvă, a publicat în franceză traduceri din literatura română și (la Lausanne, Éditions de l'Aire) mai multe volume de poezie și proză poetică: *Poèmes I*, *Poèmes II*, *Dix méditations sur une rose*, *Phrases pour la vie quotidienne*, *Voyage en Moldavie*. În limba română i-au apărut un roman de debut (*Strada Mare*, EPL, București, 1969) și câteva traduceri din franceză. A publicat în primă ediție cele două volume de memorialistică intitulate *Timpul ce ni s-a dat* la Editura Vitruviu (în 2000, respectiv 2006).

Annie Bentoiu

TIMPUL CE NI S-A DAT

Memorii

1947–1959

**

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Pe copertă, autoarea, septembrie 1965

Colecție coordonată de Oana Bârna
Redactor: Lidia Bodea
Coperta colecției: Ioana Dragomirescu Mardare
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Iuliana Pop, Anca Drăghici
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit „Accent Print“ – Suceava

© HUMANITAS, 2009

Prima ediție a acestei cărți a apărut la Editura Vitruviu, București

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BENTOIU, ANNIE

Timpul ce ni s-a dat: memorii 1947–1959 / Annie Bentoiu. –

București: Humanitas, 2009

ISBN 978-973-50-2422-2

821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

I

În decembrie 1947, abdicarea regelui și proclamarea fulgătoare, neconstituțională a Republicii creaseră în opinia publică un sentiment ciudat, pe care l-aș putea asemăna cu conștiința instalării unei paralizii. Dacă un grup de persoane, ale căror nume erau necunoscute cu vreo trei ani înainte, puteau hotărî destinul unei întregi națiuni fără să-i ceară părerea însemna că totul, de atunci înainte, devenea posibil. Până atunci, oamenii reacționaseră la cascada de evenimente explicându-și-le prin faptul că pierdusem războiul: aveam de făcut sacrificii „până la semnarea tratatului de pace“, „până la plata despăgubirilor de război“, „până la retragerea trupelor sovietice din țară“. Speranța nu-i părăsise și, chiar dacă semnalau abuzurile fără să primească vreun răspuns, chiar dacă scriau la ziare zeci de proteste care nu apăreau niciodată, seara reîncepeau să asculte Radio Londra cu infinită răbdare, descifrând sunetele în haosul unui bruiaj aproape insuportabil. Acum însă, dacă exceptăm categoria eroică a celor care au ales rezistența armată în munți, rezistență a cărei istorie încă urmează a fi scrisă, pentru ceilalți, mai realiști sau mai puțin curajoși, reacția la evenimente începu să se diferențieze. Unii, optimiști incurabili, în număr tot mai mic, continuau să afirme că „totul se va aranja“ pe plan internațional. Alții urmăreau evenimentele fără să se pronunțe; în sfârșit, tot mai numeroși erau cei care înțelegeau că schimbările erau de lungă durată, și aici din nou trebuie să urmărim un clivaj: dintre aceștia, unii pactizau, sub o formă sau alta, cu puterea, iar alții doar se pregăteau cu stoicism pentru o lungă perioadă

de încercări. Puțini însă își închipuiau formele exacte ale acestor încercări viitoare și nimeni – dar absolut nimeni – nu bănuia că noul fel de viață impus locuitorilor acelei mari părți a Europei avea să dăinuie aproape o jumătate de secol. Acest tablou al diferitelor feluri de a gândi se reproducea în fiecare oraș și în fiecare sat.

Tata aparținea categoriei stoice. Înțelegea tot mai bine că statutul său de fost demnitar mijlociu al partidului național-țărănesc și funcțiile îndeplinite îl încadrau într-o categorie foarte prost văzută; dar nici el, nici noi nu realizăm cât de grave urmau să fie persecuțiile decât cu încetul, auzind ba ici, ba colo că dispăreau pe rând în închisori, ca niște simpli borfași, colegi și prieteni cu o traiectorie asemănătoare. Mi-a mărturisit mult mai târziu că acea perioadă de așteptare a fost pentru el mai grea decât privațiunile de libertate reale. Iată așadar că momentul arestării, venind peste o anxietate și o incertitudine penibile, putea fi văzut aproape ca un fenomen pozitiv! Tata practica un soi de umor care se baza pe o filozofie înțeleaptă și-i lumina adesea nu doar expresia feței, într-un surâs care era doar al lui, ci și propria-i viață interioară. În ceea ce privea viitorul, spunea el, „nu era cazul“ (o expresie favorită, în care parcă auzeam ghilimelele) să excluzi nici o ipoteză, fie și cea mai rea; însă „era cazul“ să-ți amintești că, statistic vorbind, mai frecvente sunt situațiile mijlocii, adică cele suportabile, și să-ți păstrezi, în toate împrejurările, stilul de viață. Pentru el, asta însemna o reală sobrietate, nu lipsită însă de eleganță, o demnitate de la care nu făcea rabat, o practicare măsurată a micilor bucurii ale vieții (lectura, prietenii, bridge-ul) și acel simț al umorului care ne dădea, și lui, și nouă, reale satisfacții.

În februarie 1948, a ales să părăsim Bucureștii și să ne reinstalăm în Oltenița, orașelul de baștină al familiei.

Hotărârea o luase el, dar, în mare parte, îi fusese impusă de circumstanțe. Pierdusem dreptul de a locui în apartamentul din Piața Amzei, pe care îl subînchirasem de la niște prieteni plecați din țară în timpul războiului. O lege apărută în 1947 îi obliga

pe toți cetățenii români aflați în afara granițelor să revină în țară într-un anumit termen, după care își pierdeau drepturile și li se confisca averea. Majoritatea, dorind să rămână liberi, au refuzat să se întoarcă și au alcătuit astfel stratul probabil cel mai compact din ceea ce va deveni, în mai fiecare din țările lumii, colonia românească în exil. Prietenii noștri – el era un negustor grec obsedat de multă vreme de grozăviile sistemului sovietic – s-au instalat în America de Sud, au devenit „fugari“, „dușmani“, și contractul lor de închiriere bucureștean a fost anulat. Ar fi fost foarte simplu ca acel contract să fie prelungit pe numele nostru, dar în acea vreme apartamentele bune, din centrul capitalei, se repartizau pe cu totul alte criterii.

Dacă tata ar fi dorit cu adevărat să rămână în București, ar fi putut găsi, sau măcar căuta, alte soluții. Pe vremea aceea un contract de închiriere se putea cumpăra, cu sume, e drept, foarte mari (acea „filodormă“ care figura în atâtea anunțuri la Mica publicitate). S-a lăsat însă influențat de argumentele fratelui său mai vârstnic, unchiul Mitică, argumente de bun-simț valabile pentru situații tradiționale, nicidecum pentru cea de atunci. Unchiul Mitică fusese expropriat în 1945 și îl duruse adânc reducerea domeniului său la 50 de hectare, dar cu aceasta socotea că își plătise partea de suferință și spera că acum avea să fie lăsat în pace. „Vino să stai aici cu noi, spunea unchiul, în situații grele e mai bine să fim împreună, tu știi că regiunea e bogată și că hrana n-a fost niciodată o problemă, e o prostie să plătești chirie în București când ai aici casa ta“, și așa mai departe.

Mama cedase simplu, ca de obicei. Mie, în schimb, acea hotărâre îmi părea dezastruoasă. Mutarea în sine n-avea de ce să mă sperie: pendularea între Oltenița și București fusese o constantă a vieții noastre, de când mă știam. Din cei douăzeci și unu de ani pe care aveam să-i împlinesc în curând, aproape jumătate din timp îl petrecusem în Oltenița, iar restul în Capitală, în perioade de câte doi, trei ani, legate de funcțiile pe care le îndeplinea tata sau de interesele sale economice. Până la război, distanța de șazececi de kilometri dintre cele două orașe era

străbătută într-un ceas cu automotorul sau în cincizeci de minute cu mașina. Proprietari eram pe locuințele din Oltenița, iar la București stătusem cu chirie; eram învățată cu aceste schimbări de cadru. Acum însă, totul era diferit. Mai întâi, trebuia să renunț la cursurile de zi de la Facultatea de Drept (eram în anul trei). Apoi, intervenea despărțirea de Pascal. Vizitele lui zilnice, plimbările noastre împreună, nesfârșitele conversații, noaptea, la telefon și atâtea altele intraseră în zona inaccesibilului. Ultimul an ne apropiase foarte mult și prezența lui mi-era tot mai necesară. În sfârșit, situația generală era foarte amenințătoare și îmi părea că în orașelul în care ne cunoștea toată lumea nu eram mai apărați, ci mai expuși. Astăzi cred că nu aveam dreptate, „brațul Securității“ era destul de lung ca să ne găsească și în gaură de șoarece. Atunci însă, toate se bazau pe presupuneri, și ale noastre erau foarte naive. Părinții și-au cedat cu seninătate buletinele de București în schimbul altora, de provincie; eu m-am folosit de calitatea mea de studentă și l-am păstrat pe al meu, cu o viză de flotant la niște prieteni; în prea multe razi, pe stradă, mi se ceruse să arăt „Dovada“ (o hârtie care atesta faptul că locuiai în București) ca să nu-mi dau seama că era vorba de un privilegiu important.

Cum am mai spus, primul volum al acestor amintiri¹ a evocat anii trăiți în București între 1944 și 1947, cei în care destinul acestei părți a Europei a fost răsucit în mod ireversibil. Încerc să fac în așa fel încât acest al doilea volum să poată fi înțeles și de cei ce nu l-au citit pe primul. Probabil că astfel vor apărea, mai ales în aceste pagini de început, unele repetiții, pentru care îmi cer dinainte iertare.

*

Povestea familiei mele este tipică pentru formarea clasei mijlocii în România, și de aceea trebuie să spun câte ceva despre

¹ *Timpul ce ni s-a dat*, Vitruviu, București, 2000, ediția a II-a, Humanitas, București, 2007.

ea. Cel dintâi care a venit de la sat la oraș a fost străbunicul meu, pe nume Decu Postelnicu. De la Decu și-au luat numele, după războiul din 1877, toți urmașii lui, care s-au numit Deculescu. Decu Postelnicu era un fruntaș de sat cu oarece avere („tatăl meu“, spunea bunicul cu un fel de mândrie, „nu plătea biruri“) și s-a mutat pe malul Dunării, în noul oraș Oltenița, în a doua jumătate a veacului al 19-lea. Fiii săi, Niculae și Gheorghe (acesta din urmă e bunicul meu), acum orașeni, s-au ocupat cu exportul de sare și de cereale, ajungând către sfârșitul veacului să aibă magazine în oraș, două șlepuri în port și să-și trimeată marfa în porturile otomane, grecești și mediteraneene. Au lucrat totdeauna împreună și li se admira nu numai cinstea, dar și faptul că nu s-au certat niciodată. Niculae, care dirija afacerea, și-a cumpărat și pământ; pe acesta, el neavând copii, l-a lăsat fiului cel mare al lui Gheorghe, pe nume Dimitrie, cel care a apărut deja în această carte sub numele de unchiul Mitică. Bunicul, Gheorghe Deculescu, a fost ales de trei ori primar al orașului. Trebuie spus că în acea vreme, funcțiile publice erau departe de a aduce venituri, ba chiar dimpotrivă; erau preferați cei care fuseseră buni gospodari și știuseră să-și administreze propria lor avere, socotindu-se că se vor pricepe și în treburile obștei sau că-și vor reprezenta concetățenii cu cinste. În ceea ce-i privea pe ei, energia pe care o cheltuiau pentru rezolvarea problemelor generale se traducea uneori în sacrificii bănești, pe care le socoteau mai degrabă un fel de datorie de onoare față de cei mai puțin înstăriți sau care se aflau de abia la începutul drumului.

Așadar, întorcându-ne în oraș în anul 1948, ne alăturam unui pumn de rude, dar regăsirea nu era un prilej de bucurie, ci mai curând o strângere la un loc în ceasuri de cumpănă. Erau stabiliți în oraș doi frați ai tatei și una dintre surori; alte trei erau risipite prin țară, la Călărași, Bărcănești sau Constanța.

Unchiul Mitică, fratele mai mare al tatei, era socotit de toți capul familiei. Nu știu ce contribuia mai mult la asta: vârsta, statura athletică, statutul său de moșier în vremea în care denumirea nu era defăimătoare, și anume unul care se îndeletnicise personal,

toată viața, cu administrarea pământului moștenit de la generația anterioară; poate și vorba puțină și calmă, corectitudinea recunoscută... Îi mai dăduse Dumnezeu, cândva, o soție frumoasă și iubitoare, precum și trei băieți de care putea fi mândru. Soția îi murise de câțiva ani; poate că destinul nu tolerează să se adune prea multe daruri în mâna unui singur om.

Cei trei fii ai săi, verii mei, foarte apropiați între ei ca vârstă, studenți când eu intram în liceu, erau frumoși, veseli și extrem de legați unul cu altul. Aproape că nu existase, în copilăria mea, sărbătoare familială în care ei să nu ne înveselească prezentându-ne, într-un trio vocal foarte plauzibil, șlagărele la modă. Acum erau cu toții căsătoriți, stabiliți în București și cu situații profesionale bune: Nicu, avocat; Dodel (Gheorghe), secretar general al Camerei de Comerț, iar Mișu, cel mai tânăr, viitor consilier la Curtea de Apel. Atmosfera generală era însă atât de tensionată, încât se simțeau din ce în ce mai amenințați. Aveau să-și piardă situațiile cu toții, primii doi chiar înainte de sfârșitul anului.

Unchiul Ionel, cel mai tânăr dintre fiii bunicului, se îndepărtase cel mai mult de modelul de hârmicie tradițională a familiei. Și el era înalt, foarte drept și cu o figură senină; era însă un om care părea a socoti că viața ne e dată ca s-o gustăm și că întâmplările vieții sunt un joc de tot hazul, care nu trebuie luat prea în serios. Bineînțeles, se număra printre optimiștii incurabili despre care am mai vorbit. Împreună cu soția lui (care-i adusese o zestre considerabilă, altminteri, între ei doi, iute risipită), a dus o viață plină de fantezie, iar folclorul familial cuprinde, în legătură cu el, o sumă de pozne și de vorbe de duh. Deosebirile dintre frați nu-i împiedicau să se iubească.

Mai era sora lor, Maria, căsătorită cu un ofițer blajin și înțelept, care își pierduse auzul în războiul din 1916–1918; avea și ea trei băieți și o fată, Veronica, de o vârstă cu mine. În 1940 se refugiaseră din Cadrilater, unde-și pierduseră tot avutul. Și mai era Țuș, altă prietenă din copilărie, care va reapărea din timp în timp în aceste pagini.

În sfârșit, tata – subțire, flegmatic, discret, cu doi ani mai tânăr decât unchiul Mitică – era singurul dintre frați care făcuse studii superioare, iar căsătoria lui cu o elvețiancă îi accentuase caracterul atipic. Atât el, cât și mama vor fi personaje mereu prezente în aceste pagini, așa încât îmi pare că n-are rost să le fac aici portrete în toată legea. Ca să se poată înțelege cele ce urmează, va trebui totuși să spun aici că tata era medic, specializat la Paris în dermatologie și că în 1920 își deschisese un cabinet în Oltenița, unde practicase mai mult medicină generală timp de vreo cincisprezece ani. (Între amintirile mele vechi se află și imaginea lungului șir de căruțe care așteptau la umbră, de-a lungul trotuarului, în zilele de consultație.) Apoi, spre dezolarea mamei, se lăsase ispitit de politică, pentru că îl atrăgeau problemele sociale și voia să îndrepte ce se putea îndrepta. Îndeplinise diferite funcții, fusese, între altele, responsabil cu departamentul sănătății în guvernarea țărănistă din 1932–’33 (în cadrul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale condus de D.R. Ioanițescu). Avusese o sumă de realizări, pe care le voi mai pomeni; înființase școli, cămine, un teatru, dispensare și spitale; apoi, după câștigarea alegerilor de către liberali, în 1933, se îndepărtase de politică și toate acestea păreau acum (cincisprezece ani mai târziu) istorie veche. Nu-și reluate însă atunci, tot spre dezolarea mamei, practica medicală, ci se specializase în cooperatie și în administrația bancară. Acum, amândouă direcțiile îi erau închise; un timp, a sperat că va putea să-și redeschidă un cabinet de consultații medicale, dar a înțeles destul de curând că n-avea nici o șansă. Nu-i mai era îngăduit decât să aștepte.

Marile procese ale căpeteniilor partidului național-țărănesc păreau a se fi oprit; poate că unii dintre membrii săi mai puțin importanți au sperat că represiunea nu se va extinde mai departe. Trebuie să repet mereu că, dată fiind severitatea menținerii secretului în partidul comunist, toate măsurile noi se abăteau asupra oamenilor ca din senin și că de multe ori le trebuia ceva timp ca să le înțeleagă efectele. Mult mai târziu, vărul meu Dodel

mi-a povestit cum, intrând într-o dimineață a anilor '47-'48 în clădirea Monitorului Oficial, peste drum de Cișmigiu, văzuse o ciudată dezordine: pe mese lungi se aflau înșirate teancuri de dosare și hârțoage, în care umblau câțiva tineri dintre care unul, din întâmplare, l-a recunoscut și a venit să-l salute. Acela i-a explicat, poate cu sentimentul propriei importanțe, că erau puși să extragă din colecția Monitorului Oficial toate numirile efectuate între cele două războaie, de la funcția de director de minister în sus. Fără îndoială că nu li se spusese în ce scop, de vreme ce se lăuda cu acea însărcinare. Chiar și lui Dodel, sensul întâmplării – completarea unor liste de viitori vinovați – nu i s-a dezvăluit în întregime decât după câțva timp.

Despre dificultățile noastre însă, aveam obiceiul să nu vorbim. A ne autocompătimi, a intra în panică sau, mai grav, a ne plânge erau lucruri ce se aflau la antipodul felului nostru de a fi. În perioadele grele, acest tip de comportament este, de altfel, foarte sănătos. Simpla formulare verbală adaugă situațiilor un fel de realitate sporită, o mai mare importanță, iar pe cele penibile pare a le face chiar mai greu de suportat. Fie și nedeslușit, simțeam că vom avea nevoie de multă forță morală, și n-avea rost s-o risipim în văicăreli.

*

Cum aveam oare să regăsim orașul, după mai mulți ani de absență și atâtea schimbări?

Întoarcerea noastră trezea în mintea mea straturi de vechi imagini aproape uitate, și mintea mea le reactualiza cu o neașteptată prospețime. În câteva pagini din primul volum al acestor amintiri am evocat peisajul, Dunărea, străzile, trecătorii, așa cum erau toate în perioada liniștită dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Acum aș vrea să descriu cele două case pe care părinții mei și cu mine, împreună cu Maria, care locuia cu noi și ne ducea gospodăria de vreo paisprezece ani, le-am folosit în acea vreme. Casele în care trăim dau vieții noastre, pentru

timpul cât stăm în ele, o anumită formă și un anume stil. Pentru mine, copilăria se leagă în primul rând de vechea locuință de pe strada principală, cea care se numise strada Carol și acum se numea strada Gheorghe Gheorghiu-Dej. Casa nu mai era ca atunci, dar în mintea mea, imaginea ei era mai vie și mai colorată decât toate.

Clădită spre sfârșitul veacului al XIX-lea, ea aparținuse stră- unchiului Niculae. Cum am spus, neavând copii, averea lui s-a împărțit între copiii bunicului, fratele și asociatul său Gheorghe. În casa familială, tata a locuit începând din anul 1920, cel al căsătoriei; ca să-și deschidă un cabinet de consultații, i-a modificat în chip fericit stilul „vagon“, dublându-i odăile de la stradă și făcându-i o intrare mai frumoasă. O despărțea de trotuar un gard înalt de fier forjat, de-a lungul căruia mama pusese să se planteze arbuști cu flori albe, care aproape izolau grădina de privirile trecătorilor.

„Locul de casă“, 1 000 m², cum se chemau loturile oferite localnicilor spre cumpărare în perioada de naștere și dezvoltare a orașului, era suficient de mare pentru ca imaginația mea de copil să-l populeze cu fantasmе, dar nu atâtă încât mintea să nu-l poată cuprinde și stăpâni. Modificarea clădirii îi dăduse o formă de L, cu latura mică spre stradă. Se crease astfel în grădină un colț adăpostit și ferit de priviri în care, printre straturile de trandafiri pitici și arbuștii ce înfloreau pe rând toată vara, se așezau scaunele cu pânză reiată, șezlongul și masa rotundă cu umbrelă. În jurul ei ne luam, când era vreme bună, masa de dimineață și ceaiul de după prânz, sau pur și simplu ne așezam, mama și cu mine, pentru o ședință de broderie, de domino sau de simplă lectură. Aici erau primite în vizită cumnatele sau alte cunoștințe ale mamei; alteori, se instala aici tata cu vreun partener pentru o partidă de șah și atunci latura feminină a familiei se retrăgea discret la distanță.

Ce liniștită era viața pe atunci, în ceasurile dinspre seară, în orașelele de provincie în care, slavă Domnului, „nu se întâmpla nimic“! Ai fi putut număra de câte ori auzai, într-un singur

drum prin oraș, sunetul totodată sec și prietenos al zarurilor rostogolite pe cutia de table... Chiar înainte de a-ți arunca privirea peste gard în curtea cu pricina, sunetul ți se asocia în minte cu imaginea unei farfurioare cu dulceață și a unui pahar aburit, sau a unei ceșcuțe de cafea neglijate pe margine, din cauza concentrării adânci a jucătorilor.

Aveam camera mea, dar grădina și curtea erau spațiul meu favorit. Îl împărțeam cu doi setteri englezi mătăsoși, numai buni de mângâiat (Top, alb cu pete negre, Flip, negru cu manșete albe), și cu o pisică, Toutebelle; locul ei de siestă era chiar spina-rea lui Top, care, tolănit la umbră, o accepta cu bunăvoință. La intrare, câteva trepte străjuite de mari ghivece ornamentale, în care se lăfăiau două agave, dădeau acces la cabinetul de consultații al tatei; apoi o cărare îngustă, cu pietriș, tăia în diagonală grădina, ducând la odăile și veranda din spate, îmbrățișată de un viguros trandafir urcător, cu flori roșii. Acareturile din fund – spălătoria, magazia de lemne, garajul, cotețul de zid al găiniilor, cișmeaua mică de piatră, lângă liliacul bătrân care ne lumina primăverile – cuprindeau multe lucruri interesante; totuși, grădina – împrumuită cum era de pomi fructiferi : un cais, un prun, un măr și gârduțul cu tufe dese de agriși și coacăze – a rămas pentru mine, chiar și astăzi când o evoc, un spațiu magic. Un horticultor ceh, domnul Csapek, îngrijea pe atunci câteva grădini ale pasionaților din oraș, precum și o mare livadă ce-i aparținea. Primăvara, el și cu mama refăceau sau schimbau desenul rundurilor, alegeau soiuri noi, iar el planta, tundea, altoia, răsădea până ce erau mulțumiți de noua alcătuire vegetală. Iar eu vedeam înflorind pe rând trandafiri înalți (*Maréchal Niel*) și pitici (*Regina Astrid*), arbuști de iasomie, de floarea-miresii, de *boule-de-neige* și o sumă de alte soiuri cu flori roz și albe, ale căror nume nu le-am știut niciodată, într-o succesiune de mici miracole de formă, culoare și miresme (Doamne, cum ne îmbrăcau ele de parfum, la cea mai mică adiere!). Seara, cu o vădită încântare, Maria stropea cu furtunul toată suprafața; îmi pare că mai aud și azi

susurul apei mărunțite în evantaie lichide și recăzând pe frunze și pe pământul reavăn. În grădina aceea am deprins culorile anotimpurilor, lupta răbdătoare și tăcută a plantelor și a arborilor cu tot ce le amenința, spațiul ca mângâiere a aerului blând pe brațele goale, timpul ca spațiu de joacă și visare.

Uneori nu eram singură. Asta se întâmpla în vizitele de câte două, trei săptămâni pe care ni le făcea Veronica, verișoara ai cărei părinți se stabiliseră pe celălalt mal al Dunării, în Cadri-later. Și se mai întâmpla în după-amiezile, și ele prea rare pentru gustul meu, în care venea Țuș, care locuia la câteva case depărtate. Acele ceasuri de joacă împreună cu ființe de vârsta mea erau prilejuri excitante și fericite, le-aș fi vrut continue, sau cel puțin zilnice, în orice caz, mult mai dese decât erau. Dar nu se putea, ele mergeau la școală, Veronica se întorcea la Turtucaia; și una, și alta aveau o sumă de frați, alte prietene, iar reprezentările lor despre lume erau fără îndoială mai exacte decât ale mele.

Adevăratul meu partener de dialog era mama, și nu mă săturam să stau de vorbă cu ea. Franceza era tărâmul nostru comun, pe care-l iubeam și pentru asta. N-o vedeam pe mama doar prin raport cu alții, ci și în ea însăși, ca fiind singura care-mi putea desluși mirările și pe care puteam s-o cred fără rezerve, pentru că ea nu mințea niciodată. Povestirile despre copilăria ei helvetică, despre o lume pe atunci de mult apusă, cea a bunicii, a părinților și mătușilor care o crescuseră erau mai vii și mai pasionante decât însăși realitatea. Nu măsuram bine cu gândul cei patruzeci de ani (azi, mai mult de un secol) ce ne despărțeau de acele doamne în lungi rochii negre – *tante Marie, tante Julia, tante Louisa* – care populau fotografiile din albume și-și avuseseră fiecare traiectoria, fericirea și dramele, nici cele două mii de kilometri care se întindeau între noi și peisajul feeric al lacului Léman, prezent în casă în fel și chip, de la cărți poștale la tablouri, de la gravuri vechi, cu marginile îngălbenite, la melodiile nostalgice pe care mama le cânta la pian, ștergându-și pe furiș câte

o lacrimă. Farmecul și vivacitatea evocărilor ei, care fără îndoială își retrăia cu fericire amintirile în timp ce mi le povestea, dădeau acelor imagini o consistență magică și de ele nu mă plictiseam niciodată.

Acest strat adânc al personalității ei rămânea de multe ori ascuns, pentru că dânsa se ocupa mai întâi de ceilalți și abia la urmă de sine însăși. Dintre cei ce au cunoscut-o, nici unul nu o pomenește fără dragoste, iar felul în care o zugrăvesc rămâne același: aspectul e al unei ființe subțiri și fragile, iar prima trăsătură este bunătatea. Apoi vin celelalte însușiri: blândete, tact, măsură, inteligență, distincție, sensibilitate la necazurile altora, milă pentru cei cu greutăți, săraci, bolnavi, oameni cu probleme, singurateci sau speriați de viață. Acelora le făcea vizite, acelora le scria, pe ei îi asculta, socotind în tot felul cum să-i ajute. N-o interesau vedetele, oamenii cu succes, bogătașii. Instinctiv îi alegea pe cei ce se aflau, fie și trecător, în suferință. Mama detesta minciuna, lingușeala, grosolănia, înfumurarea. În prezența lor exprima fie o sinceră indignare, fie o crispare tristă, iar noi cei din jurul ei, rude, prieteni sau cei ce ajutau în casă, ajunsesem să ne potrivim felul de a fi așa încât să nu o supărăm. Iar când era mulțumită, nimic nu ne părea mai dulce, mai plăcut decât să stăm de vorbă cu dânsa.

De acord cu tata, ea organizase pentru noi toți un program de viață înțelept și liniștit: fiecare își vedea de treabă fără să-i deranjeze pe ceilalți. Orele de masă erau respectate cu precizie: duminica la prânz, la ora 12, mama întorcea cele trei pendule ale casei. Siesta era zilnică, vizitele se făceau sau se primeau numai după-amiaza. Un ideal de echilibru și bunăvoință părea de la sine înțeles.

Dar nici mama n-avea totdeauna timp pentru mine. În anii aceia înființase o societate de binefacere în care investise multă energie și care-i dădea și multe bucurii. Începuse modest, cu ședințe de lucru de mână ca în orașele elvețiene; apoi activitatea se extinsese din ce în ce. De la ceașca de lapte cald oferită

copiilor nevoiași dimineața la școală se ajunsese, în plus, la distribuire de hăinuțe, încălțăminte și rechizite de școală la toate sărbătorile. Cotizau soțiile de negustori, de proprietari și cele ale notabililor din oraș, judecătorul, dirigintele Poștei, șeful de gară; deosebit de active erau învățătoarele și profesoarele de la școala de menaj, iar sufletul constant al acestor activități era mama. Își intitulasă mica societate, cu statut juridic și reguli stricte, „Marele Voevod Mihai“, înduioșată fiind de soarta aceluia copil devenit rege prea devreme și speriat, după câte se povestea, de uralele care izbucneau la aparițiile lui în public. Societatea a fost activă până la intrarea țării în război, în 1941, când autoritățile au obligat-o să se transforme într-una din numeroasele unități de Cruce Roșie pentru îngrijirea răniților.

Pentru că nu mergeam la școală, ci învățam „în particular“ cu diferite învățătoare, aveam, față de alți copii, neobișnuit de mult timp liber. Și trebuie să revin la grădina magică în care petreceam atâtea ceasuri și care trăiește în mintea mea cu o precizie uluitoare. Căci, la drept vorbind, în libertatea mea solitară, aproape toate gândurile, reflecțiile, judecățile generale, abstracțiunile le-am experimentat în cadrul ei liniștit, armonios și apărat. În ea făceam planuri de viitor, imaginam aventuri sau îmi organizam observațiile din ajun, punându-mi întrebări și dezlegându-le după cum mă tăia capul. Închippuisem niște jocuri mintale, ca acela de a porni de la o simplă propoziție pe care o contraziceam cu argumente, revenind apoi, contrazicându-le acum pe acestea și așa mai departe. Alteori făceam jocuri de asocieri, descoperind că și lucrurile cele mai diferite pot fi legate între ele prin câte o însușire comună. Ca mulți alți copii, aveam și o limbă inexistentă, făcută din silabe pe care le puteam combina la infinit și în care țineam cu glas tare discursuri animate, cu intonații pătimase și o rapiditate de care aș fi cu totul incapabilă astăzi. Mintea copiilor este extraordinar de fecundă. Nu sunt sigură că învățământul colectiv, cu mersul său încet și treptele sale rigide, reprezintă cea mai bună soluție pentru dezvoltarea ei.